

İsveç'te Bir Osmanlı Elçisi: Mehmed Said Efendi

Teslim: 09 Kasım 2017

Onay: 05 Eylül 2018

Evren KÜÇÜK*

Öz

Osmanlı padişahları; cülus, tebrik, barış, doğum, savaş, dostluk teklifleri gibi meseleler için yabancı hükümdarlara geçici elçiler (ad hoc) gönderirdi. Bu elçiler, siyasi ve diplomatik görüşmeleri, sefaretname adı verdikleri raporlarla yetkili mercilere takdim ederdi. Osmanlı Devleti, çeşitli amaçlar için İsveç'e diplomatik heyetler göndermişti. İsveç'e giden elçilerden biri de Mehmed Said Efendi'ydi. İsveç'e gönderilmesinin resmi amacı XII. Charles'a verilmiş olan borcu tahsil etmektir. Ancak Mehmed Said Efendi'nin arka plandaki amacı ise İsveç ile Rusya arasında bir ittifakın yapılıp yapılmadığının araştırılmasıydı. Bu çalışmanın amacı: ad hoc diplomasisi çerçevesinde Osmanlı-İsveç ilişkilerini ele alarak bir Osmanlı Elçisinin, İsveç algısını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: *Ad hoc, İsveç, Mehmed Said Efendi, Osmanlı Devleti, Sefaretname*

* Dr. Öğrt. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kastamonu/Türkiye. E-mail: kucukevren@gmail.com

An Ottoman Ambassador in Sweden: Mehmed Said Efendi

Evren KÜÇÜK*

Abstract

The Ottoman Sultans has sent (ad hoc) temporary ambassadors to foreign rulers for affairs such as enthronement, greeting, peace, birth, war, friendship offerings. These ambassadors would present political and diplomatic negotiations with competent authorities, with reports called 'sefaretname'. Ottoman State, has sent diplomatic delegations to Sweden for various purposes. One of the ambassadors who went to Sweden was Mehmed Said Efendi. The official purpose of his sending collecting the debt which was given to Charles XII. However, the aim in the background of Mehmed Said Efendi was to investigate whether an alliance between Sweden and Russia had been made. The purpose of this study: to assess the Swedish perception of an Ottoman ambassador by taking the Ottoman-Swedish relations under the ad hoc diplomacy framework.

Keywords: *Ad hoc, Sweden, Mehmed Said Efendi, The Ottoman State, Se-faretname (embassy report).*

* Dr. Öğrt. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kastamonu/Türkiye. E-mail: kucukevren@gmail.com

Giriş

Yabancı ülkelere gönderilmiş olan sefirlerin (elçilerin) İstanbul'dan hareketlerinden itibaren gittikleri yerlerde gördükleri, gördükleri devlet adamları, şahit olup, duydukları siyasi hadiseler ve yaptıkları işler hakkında tanzim ve takdim ettikleri raporlara sefaretname denilmektedir.¹ Osmanlı padişahlarının yabancı ülkelere elçiler göndermesinin nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Barış antlaşmaları ya da ticari sözleşmeler imzalamak veya barış önerisinde bulunmak, arabuluculuk yapmak.
- İyi dostluk ilişkileri kurmak ya da var olan dostluk ilişkilerini sağlamlaştırmak, Osmanlı Devleti'nin alacaklarını tahsil etmek.
- Gönderildiği ülkelerin Osmanlılar hakkındaki görüş ve politikalarını öğrenmek.
- Osmanlı padişahının cülusunu bildirmek, armağanlar götürmek, padişahın bir mektubunu gideceği ülkeye ulaştırmak.
- Tahta yeni çıkan Avrupa monarkının cülusunu tebrik etmek ve Avrupa krallarının taç giyme törenlerinde hazır bulunmak vb.

Gerek Müslüman gerekse Hıristiyan devletlere gönderilen elçiler, “fevkalade elçi” unvanını taşırlar ve görevlerini yerine getirdikten sonra geri dönerlerdi. İslamiyet'in ortaya çıkışından itibaren kurulan çok sayıda İslam devletinin hiçbirinde ikamet elçiliği kurumu oluşmamıştı. Avrupa devletleri, Hıristiyan oldukları için Müslüman devletlerle eşit sayılmamıştı. Bu devletlerle barış antlaşması caiz değildi çünkü Hıristiyan ülkeler “Dâr-ül Cihad”ı (İslâm sınırlarının haricindeki ülkeler). Hatta bir Müslümanın Diyar-ı Küfr (İslâm ülkelerinden hariç olan memleketler) olan Avrupa ülkelerinde uzun müddet oturması dahi uygun görülmezdi.² Bu durum Müslümanlar arasında Avrupa devletlerine karşı bir önyargının oluşmasına zemin hazırladı. Fakat Karlofça Antlaşması'ndan itibaren Osmanlı yöneticisi, Avrupa yönetim ve düzenine ilgi duymaya başladı. Karlofça ile Osmanlı'nın kendisine olan güvenin ilk defa sarsılması ve dünyaya yeniden bakmaya başlaması, Avrupa düzeninden bir şeyler alması gerektiği düşüncesinin oluşmasında diplomasi önemli bir etken oldu. Osmanlı, XVIII. yüzyıla gelinceye kadar Hıristiyan birliği olarak gördüğü Avrupa'ya karşı negatif bir tutum sergilemesine karşı arkası gelmeyen yenilgiler ve toprak kayıpları, Avrupa'nın ticari ve askeri baskıları, onu Avrupa ile diplomatik ilişkiler içinde olmaya itti.³

1 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993), 138.

2 İbrahim Yıldırım, *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*, (Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014), 42-43; Erçümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçilerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, (Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1968), 9-10.

3 İbrahim Şirin, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, (Ankara: Lotus Yayınevi, 2006), 137.

Avrupa'da yaygın biçimde benimsenen diplomasi ve devletler hukuku ilkeleri Osmanlı Devleti tarafından uzun dönemler uygulanmadı. 1789'da tahta çıkan III. Selim dönemine kadar Osmanlıların yabancı ülkelerle ilişkileri tek yönlü kaldı. Batılı devletlerin Fatih Sultan Mehmet'ten beri İstanbul'da daimi elçi bulundurmalarına karşı, padişahlar dış ülkelere *ad hoc* fevkalade elçiler göndermekle yetindi. Bu tutumun nedenlerine bakıldığında ilki Osmanlı Devleti'nin kendine yeterlilik ilkesini benimsemiş olduğu, bu nedenle başka ülkelerle ilişkileri önemsemediğidir. XVII. ve XVIII. yüzyılda da bu eski yalnızca politika sürdürüldü. İkincisi ise İslam dininin temelleri üzerine oturtulan Osmanlı Devleti'nin Dar'ül İslam, Dar'ül Harb ayırımı dolayısıyla barışçı yollarla ve eşit şartlarda ilişki kurması söz konusu olamazdı. Ayrıca daha önceki Müslüman ve Türk devletlerinde daimi elçi uygulanmasının olmaması da bir ölçüde etkili olmuş olabilir. İslam hukukunun "eman" ilkesine göre yabancı devletlerle süresi on yılı geçmeyecek mütarekeler yapılabilirdi. Ancak nihai amaç bütün dünyayı İslamiyet'in egemenliği altına almak olduğundan, kalıcı antlaşmalar söz konusu değildi. Ayrıca, Osmanlı Devleti yine güçlü dönemlerinde verdiği "eman"ları ancak milletin ve devletin yararına olduğu sürece geçerli saymıştı. Osmanlılar ile Avrupalıların birbirlerine karşı devletler hukukunun temel ilkeleri olan toprak bütünlüğüne saygı, eşitlik ve mütekabiliyet ilkelerini tam olarak uyguladıkları söylenemez. Mütekabiliyet kavramının söz konusu olmadığı bu dönemlerde, Avrupa devletlerinin İstanbul'da daimi elçi bulundurmaları Osmanlı Devleti'nin büyüklüğünün ve Osmanlı padişahlarına saygının bir işareti sayılır ve yabancı elçiler, ülkeleri adına talepte bulunmaya gelen misafirler olarak görülürdü.⁴

Müslümanlarda olduğu gibi Hıristiyanlar da kendi inançlarının meşruluğu ve gerçekliğine inandıklarından Müslüman inancını başından itibaren kabul etmezler. Müslüman teolojisinde; Hıristiyanlığın ilahi menşei kabul edilmesine karşın bozulmuş olduğu, İncil'in değiştirildiği, tahrif edildiği gibi bir yaklaşım var olagelmektedir. Müslümanalar, kâfirlerde olumlu bir yanı pek görmek istemezler. Onlara göre, lanetlenmiş, melun bir topluluğun iyi olması inançları açısından pek mümkün değildir. Bu durum Hıristiyanlar toplulukları için de söz konusudur. Onlar da kendi dünya görüşleri doğrultusunda dinsizlerin (Muhamedistlerin) iyi ve güzel şeylere sahip olmalarını pek kabul ed(e)mezler. Her iki ümmet topluluğunun tek kabul ettikleri, savaşlardaki başarıdır. Bunu inkâr etmeleri mümkün değildi fakat savaşlar dışında ilişkilerin kurulup gelişmesini sağlayan önemli bir faktör de diplomasiydi. Tarihsel süreç içerisinde farklı toplumların birbirlerini tanıma ve etkilenmesinde diplomatik ilişkilerin önemli etkisi göz ardı edilemez. Avrupa'ya giden elçiler, hem Avrupa kültürü ve düzeninden etkilendiler hem de Osmanlı kültürünü Avrupa'ya taşıdılar.⁵

4 Temel İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulanması*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), s.123-125,142. Osmanlı'da Eman sistemi için bkz. Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devletinde 'Eman' Sistemi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 3-11.

5 Şirin, A.g.e., 121,129.

Osmanlı elçileri, yanlarında gönderildikleri ülke hükümdarına sunulmak amacıyla, “hümayunname” ya da “name-i hümayun” denilen padişah mektubunu ve aynı ülke başbakanına sunulmak amacıyla da sadrazam mektubunu götürürlerdi. Elçilerin gönderildikleri ülke hükümdarına ve o ülkenin ileri gelenlerine verilmek üzere, değerli armağanlar götürmeleri yerleşmiş bir Osmanlı geleneğiydi. Elçilere gönderildikleri ülkelerde Osmanlı Devleti’ni gereğince temsil edebilmeleri ve o ülke halkı üzerinde kalıcı bir izlenim yaratabilmeleri gerekçesiyle, özel olarak kullanılmak ve yurda dönüşlerinde geri alınmak üzere hazineden çok değerli eşyalar ve giysiler verilirdi. Gönderilen mektuplar esas olarak dış ilişkileri güçlendirmek ve daha çoğunlukla Osmanlı nüfuz ve gücünü hatırlatmak amacını gütmekteydi. Osmanlı elçilerinin önemli bir görevi ise gittiği ülke hakkında bilgi toplamak ve bu bilgileri bir rapor halinde ülkesine bildirmektir. Elçiler, gittikleri ülkede öncelikle gözlem yaptıkları gibi kişisel görüşlerini de yazabilmekteydi. Bir diğer görevleri ise gidecekleri ülkenin kurumsal ve sosyal yapısı, bilimsel ve teknik düzeyleri hakkında önceden bir kaniya sahip olmalarıydı.⁶ Elçilerin dönüşlerinde hazırladıkları rapor, ilgili ülke hakkında Osmanlı yöneticilerinin fikir sahibi olmalarını sağladığı gibi dış politikanın belirlenmesinde de etkili bir enstrüman olmaktadır.

Osmanlı elçilerinin hazırladıkları sefaretnâmeler, uluslararası ilişkiler ve diplomasi tarihi açısından ilk elden bilgileri içermeleri nedeniyle önemli tariht vesikelerdir. Osmanlı Devleti’nin ilişki içinde olduğu Müslüman ve gayrimüslim birçok ülke hakkında sefaretnâme bulunmakla birlikte, sefaretnâmelerin büyük bir çoğunluğu Avrupa ülkeleri hakkında olup sefaretnâme yazımı XVIII-XIX. yüzyıllarda yoğunlaşmıştı. Sefaretnâmeler, özellikle, askerî, siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel açılarından önemli değişimler yaşayan Avrupa’yı gözlemleme, tanıma ve yorumlamada önemli katkıları sunmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin Avrupa’ya bakışının değişmesine yol açtığı gibi modernleşmesine de önemli katkılar sağlamıştı. Söz konusu raporlar, Avrupa ile doğrudan temas eden Osmanlı devlet adamlarının Avrupa’yı nasıl gördükleri, Avrupa hakkında neler aktardıkları ve bu aktarmayı yaparken nelere dikkat edip öncelik verdiklerine dair önemli bilgiler vermektedir.⁷ Osmanlı’nın Avrupa’yı yakından takip etmek istemesinin nedenleri çeşitlilik arz etmektedir bunlardan bazıları şunlardır: Avrupa’nın özellikle askerî güç bakımından üstün durumda olması, Osmanlı’nın yaptığı savaşların ve ittifakların büyük bir kısmının Avrupa devletleri ile gerçekleşmesi gibi nedenler Osmanlı’yı ister istemez Avrupa’yı yakından takip etmeye zorladı. Osmanlı Devleti’nin veya muhatap devletlerin dış politikasını, elçilerin hazırladıkları raporlarda yani sefaretnâmelerinde görmek mümkündür. Hariciye Nezareti’nden önce Osmanlı Devleti’nin dışa açılan kapısı geçici veya kalıcı olarak gönderilen elçilerdi.

6 Yıldırım, *Osmanlı Devleti’nde Elçi Kabulleri*, 43, 60-61; İskit, A.g.e., 128.

7 Kemal Beydilli, “Sefaretnâme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.36, 289; Hasan Korkut, “Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 2, 2003, 491; Esin Yurdusev, “Studying Ottoman Diplomacy: a Review of the Sources”, *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?* Edited by A. Nuri Yurdusev, Palgrave Macmillan, London, 2004, 175-179.

Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybetmesi ve Avrupa'daki gelişmeler, Babıali'nin, diplomasiye daha fazla önem vermesine neden oldu. Daha önce Avrupa hakkında dolaylı yollardan bilgi edinen Babıali, titiz, dikkatli ve zeki elçilerce hazırlanan sefaretnameleri okudukça Batı dünyasını daha iyi öğrendi ve bu da zamanla bir etkileşime yol açtı. Osmanlı Devleti'nde hariciye çalışanları, çoğunlukla murahhaslarla birlikte sefaret heyetindeki görevlilerden müteşekkildi. Yabancı ülkelere gönderilen elçiler genelde daha önceden murahhas veya elçilik maiyetinde bulunan bürokratlardan seçilmekteydi.⁸ Bu bürokratlardan biri de babası Yirmisekiz Mehmet Çelebi ile birlikte 1721 yılında Paris'e giden Mehmed Said Efendi'ydı. Mehmed Said Efendi'nin hazırladığı İsveç sefaretnamesi, Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkileri açısından önemli bir kaynak olduğu gibi diplomasi müzakereleri için de örnek bir metin olma özelliğine sahiptir.

Mehmed Said Efendi'nin İsveç sefaretnamesini, dört bölüme ayırmak mümkündür: Birinci bölümde elçinin İstanbul'dan yola çıkışından Stockholm'e varana kadar çektiği sıkıntılar ve olaylardan bahsedilir. İkinci bölümde, elçinin Stockholm'e varışı, burada kral huzuruna çıkışı ve yapılan tören anlatılır. Üçüncü bölümde, elçinin İsveç'te ve Lehistan'da çeşitli şehirlere yapmış olduğu ziyaretlerden ve buralardaki gözlemlerinden bahsedilmektedir. Dördüncü bölümde ise İsveç ve İsveçlilere dair genel bir bakışa ve dönüş yolculuğuna yer verilmektedir.

Mehmed Said Efendi 28 Eylül 1733 tarihinde İstanbul'a döndükten sonra yazdığı sefaretnamesini sadaret makamına sundu. Söz konusu sefaretname ilk defa Yanko İskender Hoçi tarafından Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası'nda yayınlandı. 1732-1733 yıllarını kapsayan sefaretname, İsveç hakkında bilinen ilk ve tek sefaretname olma özelliğini taşımaktadır. Bu da sefaretnamenin değerini bir kat daha artırmaktadır. Mehmed Said Efendi maiyetiyle 1732 yılında Sultan I. Mahmud'un İsveç Kralı I. Frederick'e sunulmak üzere Name-i Hümayun'unu götürmüştü.⁹ 3 ay 10 gün süren yolculuğu anlatan sefaretname, vermiş olduğu bilgilerle gerek İsveç gerekse Lehistan ile ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Yanko İskender Hoçi'nin de belirttiği gibi Vakanüvis Raşid Efendi tarihinde olmayan bilgileri İsveç sefaretnamesinde bulmak mümkündür.¹⁰

Osmanlı-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin Stockholm'e Görevlendirilmesi

Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkiler kurduğu Avrupa devletlerinden biri de kuzeyde önemli bir güç olan İsveç Krallığı'ydı. 1709 yılında İsveç ile Rusya arasında gerçekleşen Poltova Savaşı'nda Kral XII. Charles (Demirbaş

⁸ Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 7; 1996, 319, 321.

⁹ İsveç Kralına sunulan Nâme-i Hümayûn için bkz. Ek-1.

¹⁰ Hoçi, A.g.e., 658-659. Mehmed Said Efendinin sefaretnamesi hakkında yapılan kapsamlı bir sosyolojik araştırma için bkz. Arif Korkmaz, "Mehmed Said Paşa Sefaretnamesi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 2011, 201-236.

Şarl), Çar Büyük Petro'ya yenilip Osmanlı topraklarına sığındı.¹¹ İsveç Kralı, 1710'dan 1714'e kadar yaklaşık beş yıl Osmanlı topraklarında misafir edildi hatta bu uzun süreli misafirlikten sonra Osmanlı sarayında XII. Charles için devletin demirbaşı anlamında “*Demirbaş Şarl*” ifadesi kullanılmaya başlandı. Bender ve Dimetoka'da ikameti sırasında İsveç kralı ve maiyetinin güvenlik, barınma ve maddi olarak bütün ihtiyaçları karşılandı. Kral, yaklaşık beş yıl kaldıktan sonra ülkesine döndü fakat Osmanlı Devleti'ne ve tüccarlara büyük miktarda borçlanmıştı. XII. Charles ile yoğunlaşan Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkileri bundan sonra krala verilen borcun tahsili meselesine yoğunlaştı.¹² XII. Charles'ın Rusya'ya karşı giriştiği mücadele sonunda yenilmesi (Nystad Antlaşması, 10 Eylül 1721) İsveç'in büyük devlet konumunu sona erdirmiş, Rusya'nın yükselmesine ve Baltık'ta denize çıkmasına imkân vermişti.¹³ Ortak düşman olan Rusya'nın Karadeniz'deki ve Baltık'taki faaliyetleri, İsveç ve Osmanlı'nın yakınlaşmasını sağladı. İsveç, Rusya'ya karşı aldığı yenilgiler ve büyük miktarda toprak kaybetmesinden dolayı ekonomik durumu kötüye gitti dolayısıyla Osmanlı'ya olan borcunu ödeyemedi. Osmanlı Devleti de bu borcu hemen tahsil edemedi fakat uzun yıllar sonra bu parayı almak için çeşitli elçilik heyetlerini İsveç'e gönderme kararı aldı.

Osmanlı'da elçi atananlar yola çıkmadan önce, sadrazam ve şeyhülislam ile birlikte padişahın huzuruna çıkar ve götürecekleri mektup kendilerine burada teslim edilirdi. Sonra padişah tarafından elçiye gerekli sözlü talimat verilirdi. Protokol gereği, padişah mektubunu sadrazama verir o da mektubu törensel biçime elçiye teslim eder, elçi de büyük bir saygıyla mektubu el üstünde taşıyarak huzurdan çıktığında divan kâtibine devrederdi. Elçilere huzura girdiklerinde ayrıca özel bir hilat (merasim elbisesi) giydirilirdi. Bu şekilde görevi hakkında gerekli talimatı alan elçi, armağanları da teslim aldıktan sonra maiyetini düzenlerdi. İstanbul'dan ayrılış “alay gösterme” şeklinde yapılırdı. Elçiler sınırdan içeri girdikten sonra artık o ülkenin misafiri sayılmakta ve her türlü konaklama masrafları ev sahibi hükümet tarafından karşılanmakta, ayrıca dönüşlerinde kendilerine görevlerine uygun armağanlar verilmekteydi. Dolayısıyla, XVIII. yüzyıl sonuna kadar genel kural, müteakabiliyet ilkesi çerçevesinde elçiler ve maiyetinin buldukları ülkenin misafiri muamelesi görmeleri idi. Bununla beraber, Osmanlı elçileri birçok ülkede bu usulü önemsemeyerek masraflarını kendileri karşılamayı tercih etmişlerdi. Osmanlı elçileri XVIII. yüzyılda, başlarına sarık takar, iç elbiseleri çeşitli renkte, üstlerine

11 1700-1721 yılları arasında Rusya, Danimarka-Norveç ve Saksonya-Polonya'nın Baltık bölgesinde İsveç'in üstünlüğüne karşı yaptığı savaşlara Büyük Kuzey Savaşı (The Great Northern War) denilmektedir. Nystad Antlaşması ile son bulan savaşlar neticesinde İsveç'in nüfuzunun azalmasına ve Rusya'nın Baltıklar'da önemli bir güç haline gelmesine neden oldu. Bkz. Lars-Eric Höglund, Åke Sallnäs, Alexander Bespalov, The Great Northern War 1700-1721, Acedia Press, Karlstad, 2006; Norman Davies, Europe: A History, Pimlico, London, 1997.

12 Tahir Sevinç, “İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714)”, *Journal of History Studies*, Volume 6, Issue 1, January 2014, 156-157; Fatma Müge Göçek, *East Encounters West: France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, (New York, Oxford University Press, 1987).s.86-87.

13 Kemal Beydilli, “İsveç”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.23, 2001, 408.

giydikleri kaftanlar ise çoğunlukla kırmızı ve mavi olurdu. Bazıları kürk giyer, kuşaklarında hazineden emanet olarak verilen mücevher kakmalı hançer taşır-lardı. İlk dönemlerde gönderilen elçilerin sınıf ve derecelere ayrıldığı hakkın-da bir bilgi yoktur. Yalnız XVI. yüzyıldan itibaren, görevlerinin niteliğine ve gidecekleri devletin önemine göre büyükelçi veya ortaelçi şeklinde iki sınıfa ayrıldıkları, nispeten daha basit bir görev verilen veya sadece mektup götür-mek için yollananlara “Nameres” denildiği bilinmektedir. Daha da az önemli işler için dış ülkelere zaman zaman “Çavuş” adı altında görevliler gönderilmiş ise de bunların temsil yetkileri olmadığı anlaşılmaktadır. Elçi olarak yabancı ülkelere gönderilenler belirli sınıflardan seçilmezdi ve görevin gereğine göre çeşitli mesleklerden başarılı ve şöhret sahibi kişilere sefaret görevi verilmek-teydi. Elçilerin çoğu kez yabancı dil bilenlerin veya en azından yabancı dilden az çok anlayanların arasından seçilmesine çaba gösterilirdi.¹⁴ Bunlardan biri de babasının yanında diploması mesleğinin adeta stajını yapan Mehmed Said Efendi, gerek kabiliyeti gerekse Avrupa kültürüne olan aşinalığı nedeniyle İsveç'e görevlendirildi.

Mehmed Said Efendi: Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu olup İstanbul'da doğdu. Sadaret Mektubi Kalemî'nde memuriyet hayatına baş-layarak burada halifelğe kadar yükseldi. Babasının Paris Elçiliği sırasında onun kethüdası (sekreter) olarak Fransa'ya giderek oradaki gelişmeleri izle-me fırsatı elde etti. Söz konusu görevle Mehmed Said Efendi'nin genç ya-şında Avrupa'nın önemli bir kültür merkezinde farklı bir kültürle tanışmasını sağladı. Babası protokol kurallarına harfiyen uymak zorundayken kendisi ise protokole bağlı kalmadan Fransız hayat tarzını kolay bir şekilde benimsedi. Bu da dönemin uluslararası dili olan Fransızca'yı iyi bir şekilde öğrenmesini sağladı. Paris'ten döndükten sonra İbrahim Müteferrika ile birlikte Osman-lı ülkesinde ilk Türk matbaasını kurdu, bürokraside yükselmeye başlayınca matbaacılıktan ayrıldı. Üst dereceli memurlar sınıfına yükselen Mehmed Said Efendi çeşitli idari görevlerde bulunduktan sonra I. Mahmud'un cülusunu bildirmek üzere Rusya'ya (Ekim 1730) elçi olarak gönderildi. İki yıl sonra kısa bir müddet defterdarlıkta çalıştıktan sonra I. Mahmud'un cülusunu tebrik için gelen Rus Elçisine karşılık fevkalade elçi sıfatıyla önce Rusya'ya ve oradan sefaret heyetiyle İsveç'e gitti. Mehmed Said Efendi, 1736-1739 Osmanlı-Avusturya ve Rusya savaşıdan önce bu harbi önlemek için yapılan Niyemirav görüşmelerine katılarak Osmanlı heyetinde delege olarak bulundu. Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasının (1739) ardından Avusturya sınırının belirlenmesi için yapılan görüşmelerde görevlendirildi ve yaklaşık iki yıl bu işle meşgul oldu. İstanbul'a döndükten bir ay sonra Haziran 1741'de Fransa'ya Rumeli Beylerbeyliği payesiyle elçi olarak görevlendirildi. Çeşitli görevlerden sonra Maraş valisi iken Kasım 1761'de vefat etti.¹⁵ Avrupa'yı ve hariciyeyi babasının yanında tanıyan Said Efendi, kazandığı tecrübe sayesinde İsveç'te gerek kral ile gerekse İsveç ricaliyle kıyasıya diplomatik müzakereler yürüttü.

¹⁴ İskit, A.g.e., 126-130.

¹⁵ Göçek, A.g.e., .s.69; Afyoncu, A.g.m., 524-525.

Mehmed Said Efendi'nin İsveç'e gönderilmesinin nedenlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Avrupa'yı daha önce babası vasıtaıyla tanıyor olması, dönemin diplomasi dili olan Fransızca'yı bilmesi, devletin çeşitli kademelerinde görevler alıp bu görevleri başarıyla yerine getirmiş olması, daha önce çeşitli sefaret heyetlerinde yer almış olması (Fransa'ya kethüda, Rusya'ya ise Elçi olarak gitmişti), tanınmış bir kişi olmasıydı. Fevkalade Elçi Mehmed Said Efendi, İsveç'in mali durumu elvermediği için Demirbaş Şarl'dan kalan borçları tahsil edemedi fakat daha sonra yapılacak olan Osmanlı-İsveç ittifakının gerçekleşmesinde önemli rol oynadı.¹⁶

Mehmed Said Efendi'nin İsveç'teki Kabul Töreni ve Müzakereler

Devletler arasındaki diplomatik ilişkiler, XV. yüzyıla kadar “*ad hoc*”¹⁷ nitelik taşıdığı için tek yanlı ve süreklilik göstermeyen bir çerçevede gelişmişti. Bir devlet tarafından gönderilen elçilerin diplomatik eylemleri sadece belirli bir konu veya konuları ihtiva etmekteydi. Söz konusu konularda müzakereler olumlu veya olumsuz sonuçlandıktan sonra elçiler ülkelerine geri dönerdi. Ad hoc diplomaside, devletler arasında diplomatik temas; kısa süreli, dar kapsamlı ve tek taraflı olarak yürütülmekteydi. XV. yüzyıldan itibaren Avrupa'da *ad hoc* diploması, “yerini sürekli” diplomasiye bırakırken Osmanlı Devleti ise söz konusu diploması anlayışını devam ettirmeyi tercih etti.¹⁸

İsveç, *ad hoc* diplomasisi çerçevesinde İstanbul'a ilk resmi temsilci olarak Claes Rålamb'ı 1657 yılında gönderdi. Amaç: İsveç Kralı Karl X. Gustav'ın Doğu Avrupa'nın siyasi sahnesinde yer alan Rusya'nın, Lehistan'ın, Erdel'in niyet ve stratejilerini Osmanlı yetkililerine bildirmektir. Rålamb'a göre İsveç'in Lehistan'da önemli kazanımlar elde etmesi, Lehistan ile komşu olan Osmanlı Devleti'nin “ürkmesine” yol açtı. İsveç Kralı da olumsuzlukları gidermek, Lehistan konusundaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve Protestanların güvenliği için elçilik heyeti gönderdi. Devamında “güçlü doğulu devletin” (Osmanlı Devleti'nin) İsveç'in önünü kesmesini ve ordularını Lehistan'a sevk ederek Hıristiyanların oradaki gücünü zayıflatarak üstünlük kurmak istemesini önlemek gerektiği için Rålamb görevlendirildi. İstanbul'da teşrifatla karşılanan Rålamb'ın İstanbul'daki ikameti süresince Erdel Prensi George II. Rákóczi ile olan ilişkileri, İstanbul'daki ikamet eden Avrupa elçilik görevlileri ile görüşmeler gerçekleştirmesi, üstlendiği görev ve Fransız elçiliğinin İsveç aleyhinde faaliyet yürütmesi, Osmanlı yöneticileri tarafından kuşkuyla karşılanmasına yol açtı. Ayrıca İsveç Krallığının güvenlik gerekçesiyle Rålamb'dan sonra elçi

16 Yanko İskender Hoçi, “Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhümun Hacegan-ı Divan-ı Humayun'da iken İstokholm'a Vuku Bulan Sefareti», *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası (TOEM)*, Cüz:11, İstanbul, Kanun-i Evvel 1327 (H. 1329), 658-659; Erhan Afyoncu, “Mehmed Said Paşa, Yirmisekiz Çelebizade”, *DİA*, C.28, 2003, s.524-525. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, (TTK Yay., Ankara, 1992), 70-71.

17 *Ad hoc*: Devamlı olmayan, geçici. Belli bir konuyla sınırlı. Belirli bir amaca yönelik. Ahmen Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Yay., 2009), 18.

18 Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Süreci*, (Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Ankara, 2008), 8-9.

olarak Gotthard Welling'i de İstanbul göndermesi ise kuşku ve güvensizliği daha da arttırdı. İsveç bir yandan Osmanlı Devleti ile dostluk kurmak için elçilik heyeti gönderirken diğer taraftan da Osmanlı egemenliğinde bulunan Erdel Prenslığı ile ittifaka girdi. Fakat Prens II. Rákóczi'nin bu ittifaktan cesaret alarak padişahın tebaası olan Kırım Tatarlar'ına karşı harekete geçmesi Osmanlı-İsveç ilişkilerine büyük bir darbe vurduğu gibi Rålamb ve Welling'in tüm diplomatik girişimlerini de başarısız kıldı. Böylece İsveç Kralı'nın niyeti ve elçilerin Osmanlı yöneticileri ile iyi ilişkiler kuramaması Osmanlı-İsveç ilişkilerinin gelişmesini önledi.¹⁹ XII. Charles'ın Poltava Savaşı'ndan sonra Osmanlı'ya sığınması Osmanlı-İsveç ilişkileri açısından yeni gelişmelere kapı araladı.

Osmanlı diplomasisi içinde elçi kabullerinin özel seremoniler yapıldı. Söz konusu seremoni Osmanlı Devleti'nin Batı dünyasına karşı farklı olan ideolojisini de yansıtmaktaydı. Hristiyan ve Müslüman elçilerin kabullerindeki seremoniler farklılık arz etse de genelde elçi kabulü Osmanlı'nın gücünü ve zenginliğini yansıtan bir işlev de görmekteydi.²⁰ İsveç diplomasisinin kuralları ise daha farklı olduğu için Osmanlı elçilik heyeti sade bir törenle fakat nazik bir şekilde karşılanmıştı.

Osmanlı Devleti, güçlü olduğu dönemlerde tek taraflı diplomasiyi “*ad hoc*” yürütürken Avrupa ülkelerindeki gelişmeleri yakından takip etmek için elçi göndermeyi gerekli görmemişti. Hele zorlu iklim koşullarıyla nam salmış olan “uzak” İskandinavya coğrafyasına, zorunlu bir sebep olmadıkça elçi göndermek pek görülen bir durum değildi. İskandinavya'da en güçlü devlet olarak ön plana çıkan İsveç'in, Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde genelde Rusya faktörü ile etkili olmuştur. Bu durum iki devlet arasında diplomasi gelişmesini sağladığı gibi ittifaklara da zemin hazırladı.

Mehmed Said Efendi, zorlu yolculuktan sonra İsveç topraklarına ayak basınca besmele çekip kelime-i şehadet getirdi. Osmanlı elçilik heyeti, İsveç kralının gönderdiği arabaya binip bir alay ile kalınacak yere hareket ederken bu sırada yol üzerinde toplanan ahali şapkalarını çıkarıp İsveççe Osmanlı padişahına iyi dileklerde bulundu. Heyet, trampetler ve 60 kadar top atışı eşliğinde karşılandı. Kralın kethüdası mareşal, Osmanlı heyetine, kral ve kraliçenin selam ve tebriklerini ilettiler. Osmanlı heyetine “Müslümanların Hristiyan yemeklerini yemediği!” gerekçesiyle Kral I. Frederick'in emriyle akşam yemeği için yeni tabaklar getirildi. Said Efendi, bu ilk akşam yemeğinde I. Frederick'in de tebdil-i kıyafet ile yer aldığını iddia etmektedir. Said Efendi başkanlığındaki Osmanlı Heyeti, İsveç Kralı I. Frederick tarafından hoşgörülle karşılandı.

¹⁹ Claes Rålamb, *İstanbul'da Bir Yolculuk 1657-1658*, çev. Ayda Arel, (Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013), 7-8, 15, 51, 100. Claes Rålamb'ın, Sultan IV. Mehmed'in alay-ı hümayununa dair yaptırdığı yağlıboya resimler için bkz. Karin Adahl (Ed.), *Alay-ı Hümayun-İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, çev: Ali Özdamar, (Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007).

²⁰ Namık Sinan Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi, Osmanlı Diplomasisinin İzinde*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2015), 200.

Osmanlı padişahının mektubunu krala sunan Said Efendi'ye çeşitli ikramlarda bulunuldu. Görüşmede Osmanlı Devleti'nin dış siyaseti, Osmanlı-İran çatışması, Osmanlı'da görev alan bazı Avrupa kökenli kişiler de konuşuldu. Konuşmanın devamında ise Humbaracı Ahmet Paşa (Claude-Aleksandre Kont de Bonneval) mevzubahis oldu. Kral Frederick, Humbaracı Ahmet Paşa ile arkadaş olduklarını ve Frengistan'da onun benzeri bulunmadığını abartılı bir şekilde Said Efendiye aktardı.²¹

Kral Frederick ile görüşüldükten sonra Said Efendi, Başvekil ile görüşerek padişahın mektubu hakkında değerlendirme talep etti. Birkaç gün oyalamadan sonra görüşmelere geçilerek XII. Charles'dan kalan borçlar meselesi tartışıldı. İsveçli yetkililer, Said Efendi'den önce 1727 yılında Stockholm'e gelen Kozbekçi Mustafa Ağa'ya²² durumlarının kötü olduğunu ve verimli topraklarının Rusların eline geçtiğinden yakındı. Bunun üzerine Said Efendi; söylenen sözlerin borcun ödenmesine bir engel teşkil etmediğini, üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen halen ödemenin yapılmadığını ve eğer yılda yirmi beşer kese borç ödenseydi şimdiye kadar borcun biteceğini hatırlattı. Günlerce yürütülen müzakerelerde XII. Charles'ın Bender'deki faaliyetlerinden İsveç'in yeni borç talebine kadar çeşitli konular ele alındı. Başvekil, borçlarını inkâr etmediklerini ancak İsveç'te bir halk yönetiminin (meşrutiyet) olduğunu, verilecek kararların bir tek kişinin elinde olmadığını, üç senede bir toplanan mecliste devletin gelir ve giderlerinin hesaplandığını anlattı. Sonunda varılan anlaşmaya göre İsveç Kralı tarafından onaylanan bir senet, Osmanlı heyetine verilecek ve borçlar nakdi veya eşya ile ödenecekti. Fakat İsveçli yetkililer Kral Frederick'in imzası olmayan bir senedi vermeye çalıştı bunun üzerine Said Efendi duruma itiraz etti. Israrından vazgeçmeyen Said Efendi sonunda istediği onaylı senedi aldı ve dönüşüne kısa bir süre kala gerek kral ile gerekse başvekil ile birkaç görüşme daha gerçekleştirdi. İsveç'te 3 ay 10 gün kalan Osmanlı heyeti İsveçli yetkililerle son görüşmeyi yapıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıktı.²³ Said Efendi, İsveç'te kaldığı süre içerisinde örnek bir diplomasi yürüterek Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını ön planda tutmaya büyük gayret gösterdi. Ayrıca İsveç ziyareti sayesinde Said Efendi, Osmanlı'da mevcut olmayan bir rejim olan meşrutiyeti öğrenme fırsatı yakaladığı gibi söz konusu rejimin nasıl yürütüldüğü hakkında Osmanlı yöneticilerinin de fikir sahibi olmasını sağladı.

Diplomatik müzakerelerde Osmanlı Devletini yücelten ifadeler kullanan Mehmed Said Efendi, kendisine verilen görevi de layıkıyla yerine getirdiğine inanmaktadır. İsveç Kralı I. Frederick, Osmanlı-İran Savaşı'nı yakından takip ettiklerini, bu konuda Osmanlı Devletine yardım etmek için askeri yardım yapabileceğini söyleyince Mehmed Said Efendi; "*Devlet-i Aliye şimdiye kadar*

21 Hoçi, A.g.e., 664-667.

22 Kozbekçi Mustafa Ağa için bkz. Westerlin, Theodor. Ett Ar i Stockholm, Samtida Anteckningar om Turkiska Sandebudet Mustafa Agas Vistelse i Sverige 1727- 1728, Stockholm: Centraltryckeriet, 1904.

23 Hoçi, A.g.e., 667-673.

olan savaşlarda katiyen kimsenin yardımına muhtaç olmayıp bütün zaferlerimiz yalnızca kendi kılıcımız ile hâsıl olagelmekle siz dostlarımızın maddi ve manevi zahmete girmelerine hacet yoktur." şeklinde bir cevap vermişti.²⁴ Böylece hazırcıvaplığını ortaya koyan Said Efendi diplomatik bir dille de Osmanlı Devleti'nin gücünü ön plana çıkarmıştı.

Mehmed Said Efendi'nin yazdığı sefaretname, XVIII. yüzyıla ait önemli bilgiler içermesi bakımından gerek Osmanlı gerekse İsveç tarihi için oldukça önemlidir. Said Efendi, sefaretnamesinde geçtiği güzergâh ve İsveç hakkında detaylı bilgiler verirken aynı zamanda kendi zihin dünyasını ortaya koydu. Bu da bize bir Osmanlı diplomatının, Frengistan'ı (özelde İsveç'i) algılaması ve gösterdiği refleksler için veriler sağlamaktadır.

Mehmed Said Efendi'nin İmgeleminde İsveç ve İsveçliler

Fatih Sultan Mehmet döneminden sonra Avrupa devletleri ile savaş dışında belirli bir ilişkisi olmayan Osmanlıların, Batı toplumu hakkında dolaylı yollardan bilgi edinirken yabancı ülkelere gönderilen elçilerin görüp işittiklerine dayanarak yazdıkları sefaretnameler önemli kaynaklardır. Sefaretnâmelerin elçilerin görevlerinin niteliğine göre ikiye ayırmak mümkündür: Özel Sefaretnâmeler, salt elçinin görevi ile sınırlı olan, bu görevin nasıl yerine getirildiğini ve sonucunu aktaran siyasi belgelerdir. Genel Sefaretnameler ise elçilerin gezip gördükleri yerlerin sosyal hayatı, askeri durumu, kültürü, eğitim koşulları, sanayii ve genel gelişmişlik düzeyi hakkında öğrendiklerini içermektedir.²⁵ Sefaretnamelerde elçilerin gönderildikleri ülkelerde girişmiş oldukları siyasal etkinliklerden neredeyse hiç bahsedilmez. Çünkü Osmanlı elçileri, bu etkinlikleri devlet açısından gizli saymış (devlet sırrı) ve sefaretnamelerde daha çok protokol yöntemi ve kuralları üzerinde durmaktadır. Bir başka kültür üzerine gözlemler, kendi kültürünü yeniden göz önünde tutmayı ve öteki üzerinden kendi toplumunun teşhisinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin gerileme belirtilerinin ortaya çıktığı XVIII. yüzyılda, sefaretnameler, daha önceki ihtişamın yeniden tesis etmek için devleti modernize etmek isteyen Osmanlı padişahlarına rehber görevi gördüğünü söylemek mümkündür. Sefaretname tipi yazılar, Osmanlı Devleti'ne özgü olmamasına rağmen Osmanlı dış ilişkilerinin yürütülmesinde önemli bir yer tutmuştur. Genel olarak diplomasi tarihi ve özellikle Osmanlı diplomasisi için büyük ölçüde değerli kaynaklar olan sefaretnameler, protokol kurallarına dair de önemli bilgiler sunmaktadır.²⁶ Mehmed Said Efendi'nin İsveç sefaretnamesi ise genel sefaretnameler kategorisinde değerlendirilebilir. Çünkü söz konusu sefaretnamede İsveç'teki diplomatik göreve değinildiği gibi İsveç'in sosyal, siyasi, kültürel yaşantısına da yer verilmektedir. İsveç sefaretnamesinde de Mehmed Said Efendi, hangi görevle gittiğini, amacının ne olduğunu, kaç kişi

24 Hoçı, A.g.e, 667.

25 İskit, A.g.e., 130-131.

26 Şirin, A.g.e.,148; Yurdusev, A.g.m,176-178.

ve heyetinin kimlerden müteşekkil olduğunu yazmamaktadır. Özellikle protokol kurallarını, İsveçlilerin yaşantısını, kültürlerini ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'a döndükten sonra siyasal etkinliklerini sözlü bir şekilde Osmanlı yetkililerine aktarırken genel değerlendirmeyi de yazılı bir şekilde sunmayı tercih etti.

Mehmed Said Efendi'nin İsveçliler hakkındaki görüşü halkın eğitim durumunun gayet iyi, insanların uzun boylu, güzel yüzlü olduğu, sağlıklı bir yaşam sürdürdüklerini ve çok misafirperver oldukları şeklindedir. Ayrıca İsveç topraklarının verimli olmadığını, Stockholm'ün ülkenin başkenti olduğunu, hanelerinin Frengistan'daki gibi ünlü olmadığını kıyaslamalı bir şekilde aktarmaktadır. İsveç'te bir Rus düşmanlığının olduğunu fakat Osmanlı'ya karşı çok iyi duygular beslediğinden bahsetmektedir. Sefaretnamede iklim şartlarının zorluklarından (Haziran ayında kar yağışı) bahsedilirken İsveç'te bazı meyvelerin pek bilinmediğini (örneğin kavun) hatta İsveç kralının tohum talebinde bulunduğunu belirtmektedir. Gözlemlediklerini iyi bir şekilde analiz eden Mehmed Said Efendi, ordu ve askeri durum hakkında da açıklayıcı bilgilere yer vererek İsveç askerlerinin disiplinli ve düzenli yapısına değinerek ordunun durumuna da dikkat çekmektedir. Said Efendi topladığı bilgilerle İsveç ve Osmanlı donanmasını karşılaştırıp İsveç gemilerinin coğrafi şartlardan dolayı daha kuvvetli olduğunu yazmaktadır. Yapılan görüşmeler neticesinde bir İsveç-Rus ittifakının pek de mümkün olmadığı aksine İsveç'in Osmanlı'ya karşı büyük dostluk beslediğine kâni oldu. Mehmed Said Efendi dönüşünde Lehistan'a da uğrayarak sefaretnamesinde bu ülkedeki taht mücadeleleri ve siyasi çekişmelere de yer vermektedir.²⁷

İsveç Hükümeti, Mehmed Said Efendi'nin tahsil edemediği borçlarını, Osmanlı Devleti'nin dostluğunu yitirmek istemediğinden 1737 yılında ödemeyi kabul etti. Söz konusu yılda Osmanlı hükümetine müracaat ederek ödenecek borç yerine masrafı ile beraber 600.000 kuruş değerinde 72 topçekerli bir adet kalyon ile 200.000 kuruş değerinde 30.000 adet tüfeğin teslim edilmesi teklifinde bulundu. Osmanlı Hükümeti'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine İsveç'ten yola çıkan kalyon İstanbul'da yetkililere teslim edildi. Böylece İsveç Kralı XII. Charles'ın borçları silah olarak tahsil edildi.²⁸ Borçlar meselesi ve Rusya'nın yayılmacı politikalarından dolayı XVIII. yüzyılda Osmanlı-İsveç ilişkileri, en yoğun dönemini yaşadı.

Sonuç

Osmanlı elçileri, siyasi ve diplomatik görevlerle Avrupa ülkelerini ziyaret ederken aynı zamanda gittikleri ülkenin kültürünü, gündelik yaşantısını, rejimini ve diğer gelişmeleri yakından takip etti. Bu da ön yargıların kırılmasına ve teknolojik gelişmelerin ülkeye transfer edilmesine zemin hazırladı. Sefaretnameler, Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinde önemli bir rol oynadığı gibi

²⁷ Hoçi, A.g.e.,674-677.

²⁸ Sevinç, A.g.m.,147.

modernleşmesinde de önemli katkılar sağladı. Avrupa'ya gönderilen elçiler, gittikleri ülkelerde bir taraftan siyasi ve diplomasi müzakereler yürütürken diğer taraftan da ilgili ülkenin sosyal, askeri, ekonomi ve kültürel durumunu gözlemleyerek notlar aldılar. Bu da Osmanlı yöneticilerinin Avrupa'daki gelişmeleri doğrudan öğrenmesini sağladı. Sefaretnamelerde Avrupa-Osmanlı karşılaştırılması yapıldığı için aynı zamanda batı-doğu medeniyetlerinin karşılaştırılması olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla sefaretnâmeler sadece diplomasi, siyasi, ekonomik ilişkiler için değil aynı zamanda medeniyet çalışmaları için de sübjektif bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

Avrupa'yı yakından tanıyan ve diplomatik müzakerelerde kendini kanıtlamış bir kişi olan Mehmed Said Efendi hazırlamış olduğu sefaretname ile İsveç'in Osmanlı yöneticileri tarafından daha iyi bir şekilde öğrenmesine vesile oldu. Bürokrasi geleneğinden gelen Mehmed Said Efendi'nin kaleme aldığı rapor (takrir), İsveç ile ilgili olarak bilinen ilk ve tek sefaretname olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla XVIII. yüzyıl Osmanlı-İsveç ilişkileri açısından önemli bir kaynaktır. XVI. yüzyılda resmi olarak başlayan Osmanlı-İsveç ilişkileri, Poltava Savaşı'ndan sonra XII. Charles'ın Osmanlı'ya sığınmasıyla hareketlilik kazanarak beraberinde diplomatik ilişkilere ivme kazandırdı. Mehmed Said Efendi'nin İsveç elçiliğinin nedeni: XII. Charles'dan kalan borçları tahsil etmek ve (asıl amaç) İsveç'in Rusya ile olası bir ittifaka girmesini öğrenmek ve gerekirse önlemektir. Her ne kadar Said Efendi, borçları tahsil edemediyse de sonraki yıllarda Osmanlı-İsveç ittifakının kurulmasında önemli rol oynadı.

Mehmed Said Efendi'nin İsveç ziyaretine dair şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- Mehmed Said Efendi, İsveç sefaretnamesinde Osmanlı coğrafyasından oldukça uzak olan bir ülkeyi ve insanlarını büyük bir titizlikle inceleyerek sosyal hayattan siyasi duruma kadar önemli analizler sundu. Bunu yaparken doğu ve batı karşılaştırmasını yaptı fakat bir batı hayranlığına da düşmedi. İskandinavya coğrafyası hakkında önemli bilgiler veren Mehmed Said Efendi bölgenin iklimle olan mücadelesini nükteli bir dille anlatmaktan da geri durmadığı gibi İsveçlilerin, Türkleri yakından tanımasını ve bu ülkede olumlu bir Türk imajının oluşmasını sağladı.

- İsveç'teki anayasa ve parlamentonun varlığı da sefaretnamede belirtilmiş bu da Osmanlı'da olmayan bir rejimin Said Efendi tarafından öğrenilmesi ve Osmanlı devlet adamlarının da durumdan haberdar olmasını sağladı.

- İsveç'in Osmanlı Elçilik heyetini ağırlarken dini ve geleneksel durumları da gözetererek daha önce kullanılmamış yemek takımlarının kullanılması İsveç diplomasi ve hoşgörüsünü yansıtmaları bakımından kayda değer bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu olayı diplomatik bir nezaket olarak da değerlendirmek mümkündür.

- Mehmed Said Efendi'nin Stockholm ziyaretiyle İskandinavya bölgesinde önemli bir güç olan İsveç'in daha sonra Osmanlı ile askeri-siyasi bir ittifak içine girmesinin temeli atıldı.

- Mehmed Said Efendi, sefaretnamesinde siyasi ve diplomatik konulara değinirken İsveç'in toplumsal, kültürel, ekonomik faktörlerine de yer verdi.

Sefaretnamede bir taraftan İsveç panoramasını görürken diğer taraftan da *ad hoc* diplomasisi çerçevesinde bir Osmanlı diplomatının İsveç'e ve olaylara bakışını izlemek mümkündür.

Kaynakça

Âdahl, Karin. (Ed.), *Alay-ı Hümayun-İsveç Elçisi Râlab'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, çev: Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.

Afyoncu, Erhan. «Mehmed Said Paşa, Yirmisekiz Çelebizade», *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.28, (2003): 524-526.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Name-i Hümayun Defterleri (A.DVNS. NMH.) 7/139, Rebiülahir 1732.

Beydilli, Kemal. “İsveç”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.23, (2001): 407-414.

Beydilli, Kemal. “Sefaretname”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.36, (2009): 289-294.

Dağ, Ahmen Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yay., 2009.

Davies, Norman. *Europe: A History*, Pimlico, London: 1997.

Erdem, Gökhan. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Süreci*, Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Ankara: 2008.

Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara: TTK Yay., 1992.

Göçek, Fatma Müge. *East Encounters West: France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Oxford University Press, Oxford: 1987.

Hoçi, Yanko İskender. “Sadrazam Said Mehmed Paşa Merhümun Hâcegan-ı Divan-ı Humayun'da iken İstokholm'a Vuku Bulan Sefareti», *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* (TOEM), Cüz:11, İstanbul, Kanun-i Evvel 1327 (1329).

Höglund, Lars-Eric- Sallnäs, Åke-Bespalov, Alexander. *The Great Northern War 1700-1721*, Acedia Press, Karlstad: 2006.

İpşirli, Mehmet. “Osmanlı Devletinde ‘Eman’ Sistemi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: TTK Yayınları, (1999):3-11.

İskit, Temel. *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulanması*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Korkmaz, Arif. “Mehmed Said Paşa Sefaretnamesi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, (2011): 201-236.

Korkut, Hasan. «Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Araştırmalar», *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 2, (2003): 491-511.

Kuran, Ercümen. *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçilerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1968.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1993.

Râlab, Claes. İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658, çev. Ayda Arel, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

Sevinç, Tahir. «İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714)», *Journal of History Studies*, Volume 6, Issue 1, (January 2014): 139-159.

Şirin, İbrahim. *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yayınevi, Ankara: 2006.

Turan, Namık Sinan. İmparatorluk ve Diplomasi, Osmanlı Diplomasinin İzinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2015.

Yalçınkaya, Mehmed Alaaddin. «Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri», *OTAM*, 7, (1996):319-338.

Yıldırım, İbrahim. *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

Yurdusev, Esin. «Studying Ottoman Diplomacy: a Review of the Sources», *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?* Edited by A. Nuri Yurdusev, Palgrave Macmillan, London, (2004):167-193.

EKLER

Ek-1.

İsveç Kralına Nâme-i Hümâyûn

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmî'l-İseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâmi'l-mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-Nasrâniyye, sâhib-i ezyâlî'l-çeşmeti ve'l-vakâr sâhib-i delâilî'l-mecd ve i'tibâr İsveç Kralı Vaod Vandal ve ona tâbî nice velâyetlerin hükümdârı Frudkoş? –hatemallâhu avâkıbuhû bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ahsenü ileyhi sebîlî's-savâb ve's-sedâd tevkî'i refî'i-i hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki,

Bundan akdem kâr-fermâ-yı mâlik-i İsveç iken dâr-ı dünyâdan irtihal eyleyen kaynınız Karolos mukaddemâ takdîr-i hüdâ ile Devlet-i aliyye-i inâyet esere ilticâ hilâlinde tarafından kesb-i vedd ve mevâlât ve tahsîl-i dostî ve musâfât kıldığından nâşî bir mikdâr misâfireten meks ve ikâmet ve ba'dehû memleketlerine sevk-i matiyeye-i azîmet edinceye dek “ekrimû ezyâfeküm” mantûka-i müsmireti's-sadâkası masdûkunca şân-ı mekremet unvân-ı devlet-âsumân meknine lâyık merâsim-i şehinşâhî ve avârif-i seniyye-i gayr-ı mütenâhî ile mer'î ve meşmûl kılınıp ba'demâ sıhhat ve selâmet birle dârü'l-karâr-ı emâretlerine vusûllerinden sonra amm-i emcedimiz Hüdâvendigâr-ı sâbık hazretleri zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında iktisâb olunan mu'âmele-i mucâmideye binâen miyânede mükâtebe ve mürâsele vukû'u ile teşyîd-i esâs-ı meveddet ve te'kîd-i mebânî-i muhabbet kıldığı mehâtt-ı ilm-i âlem-ârâ-yı hidfânemiz olmağla ber-vech-i muharrer tarafeynde vukû' bulan dostî ve mevâlâtın merâsimi icrâsına irâde-i hümâyûn-ı şâhânemiz ta'alluku lie bu def'a savb-ı savâb-meâb-ı hüsrevânemizden dahi temdîd-i me'ânî-i vedd ü velâ için nâme-i hümâyûn-ı mülâtfet-makrûn-ı pâdişâhânemiz ile sedne-i? sütte-i seniyyemizden () ta'yîn ve tesyîr ve düstûr-ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzîmü'l-ümem mürettîb-i merâtîbü'l-hilâfeti'l-kübrâ mükemmel-i nevâmîsü's-saltanatî'l-uzmâ vezîr-i a'zam-ı sütte-şiyem ve vekîl-i mutlak-ı kavîyyü'l-himemimiz olan Ali Paşa –edâmallâhu te'âlâ iclâlehû ve zâ'fe bi't-te'yîd-i iktidârehû ve ikbâlehû tarafından dah iteşyîd-i mebânî-i ihlâskârî ve tezkîr-imerâsim-i hak-güzârî levâzımın müşîr hulûsnâme tahrîr olunmağla inşâallâhu'l-mevlâ lede'l-vusûl müşârun-ileyh selef-i hak-şinâsî halef-güzâr ile amm-i emced ve ekremimiz beyninin cereyân eyleyen hukûk ve mekârim-i mülûkâne yâd ve tezekkür ve cenâb-ı hilâfet-meâb-ı şehinşâhımız taraf-ı lâmi'ü's-ş-şerefinden dahi cenâb-ı emâret-nisâblarına rüsûm-ı cennet ve velâyı havî tensik olunan mülâtfet-nâme-i cihândârimiz mütâla'a ve tedebbür kılınıp miyânede güzerân eyleyen esbâb-ı hulûs ve mevâlât ilâ kıyâmî's-sa'ât müşeyyed ve müstahkem olmak vechile ba'de itmâmî'l-merâm mûmâileyhin avd ve ircâ'ına himmet-i sadâkat-menkıbetleri melhûz-ı hüsrevânemizdir.

Ve's-selâmün alâ men-itteba'a'l-Hüdâ. Evâsıt-ı R. sene 145. (BOA, A.DVNS. NMH.d. 7/139